

SINAV: O BÜYÜK ÖĞRETMEN

Özellikle, son yirmi-otuz yıldır, değişik nedenlerden dolayı, öğretim sürecimizdeki sınavlar, günlük yaşayışımızın hemen her alanını etkileyen bir duruma geldi.

Ahmet İNAM*

Sınav, insan yaşayışının onsuz olunamaz bir bileşeni. Yalnızca, okulla, öğretimle ilgili değil. Hayatında hiç okula gitmemişler de nice sınavlardan geçiyorlar. Zaman zaman hayat sınavlarında da çoktan seçmeli durumları yaşıyoruz: Önümüzde, karar verip, içlerinden birini seçmemiz gereken seçenekler oluyor. Yol ayırımlarında kaldığımızda, yaşayışımızın bundan sonrasını ilgilendiren, nice bilinmezlerle dolu yollardan birine koyuluyoruz. Hayatın sürgit bir sınavı var; çevremizle, toplumumuzla, geçmişimizle, kendimizle, bilgimizle hesaplaşıp duruyoruz. Hayat sınavları öylesine çarpıcı; kimi zaman bu çok sinsi sınavların farkına bile varmıyoruz. "Ne zamandı sınav?", "Kaldık mı geçtik mi?", "Sorular neydi?", "Yanıtlarımız nasıldı?", "Süre ne kadardı?" bilemiyoruz.

Özellikle, son yirmi-otuz yıldır, değişik nedenlerden dolayı, öğretim sürecimizdeki sınavlar, günlük yaşayışımızın hemen her alanını etkileyen bir duruma geldi. İlk okuldan başlayarak, orta okula, liseye, giderek, seçtiği bölümden memnun olmayan üniversite öğrencilerine dek uzanan öğrenci kalabalığı, özel öğretmenler, dersaneler, yardımcı test kitaplarıyla sınavlara hazırlanmaktadırlar. Bir sınav pazarı, ekonomisi oluştu. Konu üstünde düşünenler, sınavların psikolojisi, sosyolojisi, sosyo-ekonomisi, sosyo-

psikolojisinin anlaşılması gerektiğini vurgulamaya başladılar. Uzmanlar, yaşamın doğal akışını zorlayan sınav gerginliğinin, küçük yaştaki çocukların, genç kız ve delikanlıların gelecekteki yaşamında zararlı olacağını söylüyorlar. Sanki, toplumca sınav sokuluyoruz; çocuklar içeride, sınav salonlarında, analar babalar dışarıda sınavdan geçiyor (Acaba, çocuğu yeterince sınavla hazırlamak için gerekli koşulları yerine getirebildik mi?). Sınavı hazırlayanlar sınavdan geçiyor (Yanlış soru var mı?). Kolluk güçleri sınavdan geçiyor (Sınav dirlik düzenlik içinde geçti mi?). Sınavı yürütenler, örgütleyenler, sınavdan sorumlu olanların tümü sınavdan geçiyor. Bir **sınav toplumu** olmanın sancılarını yaşıyoruz.

Bu durumdan hemen yakınmak doğru değil: Önce durumu anlamak gerekiyor. Neden böyle olduk? Sınav toplumu olmak, niçin rahatsız edici? Gençlerin sürekli sınavlardan, yarışmalardan geçtiği toplumda yaşanan değişim, neyin, nelerin göstergesidir?

Sınav, kendini aşmaya, kendini, toplumunu, dünyayı anlayıp değiştirmeye çalışan insanın, üstesinden gelmesi gereken, yalnızca okulla, bilgiyle, kitapla sınırlı olmayıp, yaşamın ve kültürün her alanında yaşadığımız olağan bir süreç. O halde, sınav karşısındaki gerginliğimiz, korkumuz neden? Kim korkar sınavdan? Yaşamaktan, bu bitimsiz savaşımdan kim ürker? Bizî daha diri, daha uyanık, daha ölçülü, da-

* Prof.Dr., ODTÜ Felsefe Bölümü.

ha tedbirli kılabiliriz, sağlıklı sınav korkusundan da korkmamak gerek. Hayat bize kendini sınavlarla öğretiyor.

YAŞAMA SINAVI - OKUL SINAVI

Yaşayışımızı bir sınav olarak görmek, kimimizi rahatsız edebilir. "Neden sınav olsun ki, bunca güzel, bunca coşku dolu yaşamak? Rahat rahat yaşamak, fazlaca düşünmeden kendimizi rüzgârına kaptırmak gitmek varken, hayatı bir sınav olarak algılayıp, cehennem hâline getirmenin anlamı ne?" denebilir. Burada, belki "hayat" hakkında değil de, "sınav" hakkındaki düşüncelerimizin tartışılması gerekir. Sınav niçin bir işkence sayılsın? Sınav, Türkçemizdeki o güzelim anlamıyla, sınama, sınanma ile ilgili (imtihan sözcüğü de benzer çağrışımlar taşıyor içinde). Sınama ise, en geniş anlamıyla bir deneyimdir, bir yaşantıdır. Sınav, öğrenme yollarından biridir. İnsan ömrü, öncelikle dek sürecek öğrenmelerden oluşmaz mı? Öyleyse, sınav bir ömür boyu sürmeyecek midir?

Yine de, okullarda girdiğimiz, hele hele bir kezlik olduğunu sanıp, olmak ya da olmamak, ömek ya da yaşamak gibi yorumladığımız sınavlar ile hayat sınavı arasındaki benzerliklerden çok, farklılıklar üzerinde durmamız gerektiğini söyleyebiliriz.

Okuldaki sınavlardan çoğu kez önceden habersizdir. Önceden habersiz sınavların bir bölümünün zamanını bilmemek de, habersiz yapılabileceğini önceden biliriz. Bu tür sınavlar bizi sürekli hazır kılabilir, bilgilerimizi diri tutmamızı sağlayabilir.

Sınavdaki zor anları saymazsak, günü ve saati belli sınavların bir ön bir de son endişesi var. Okullara giriş sınavı gibi, yarışma ögesi de taşıyan sınavlar, belli bir süre hazırlık dönemi de gerektirdiği için, tipki bir spor yarışmasına çıkacak sporcu, konser verecek müzisyen, sahnede oyun gücünü gösterecek tiyatro sanatçısı gibi, belli bir yoğunlaşma, gerilim ve gerginlik içindeyizdir. Bu ön endişe tümüyle zararlı değildir; biraz önce de dediğimiz gibi, bizi diri ve hazırlıklı kılabilir. Ön endişe yaşantısını olumlu yöne yöneltebilmek için, başarı isteğimizin son derece güçlü, kendimize güvenin yeterli olması gerekir. Sınav, yalnızca sınav süresi içinde verilmez; sınav, hazırlık döneminden itibaren başlamıştır. Bu nedenle, "bütün geleceğimizin bir iki saatlik sınav süresine sıkıştırıldığı" düşüncesi, pek de yerinde bir düşünce değildir; her hayat sınavında olduğu gibi, sınavın süresi çok önce başlamıştır. Okuldaki sınavlar da hayatın birer parçasıdır, çünkü.

Sınav sonrası endişe de sınavın bir bölümüdür. Sınavın sonucunu öğrenmeden önce kafamızdaki belirsizlikler, tahminlerimiz, geleceğe ilişkin kararlarımız, sonucu öğrendiğimiz zaman vermeyiz gereken sağlıklı kararları etkiler.

Genellikle, sınavların başlama ve bitme sürelerini bildiğimizi sanırız. Hayat denen bu garip akışın kendi mantığında, sınav içinde sınavlar olabilir; önemli sandığımız sınavlar ardından, sınav olduğunu bilmediğimiz sınavlardan geçiyor olabiliriz; onları ancak yıllar sonra geriye dönüp baktığımızda anlayabiliriz: "Keşke, bunu bunu yapacağıma, böyle böyle davranacağıma, şöyle şöyle davranmayı" diyebiliriz. "Keşke, karşına çıkan bu olayların bir sınav olduğunu kavrayabilseydim" sözü hayat sınavlarının önemli bir özelliğini gösteriyor olamaz mı?

Sınav endişesi, ruhbilimsel açıdan, benliğimizin, toplumsal konumumuzun sorgulanması, zorlanması, incitilmesi duygusundan da kaynaklanabilir. Sınavdan dolayı, bilgimiz, yeteneğimiz ile özdeşleştirdiğimiz iç dünyamızın, dış dünyanın, toplumun, toplum kurumlarının değerlendirmesinden geçtiğini duyarız. Dış koşullar bizim için bir tehdit oluşturmaktadır, artık. Dışımızda bizi ezen, biçimleyen, anlayamayan kurumların cendresine alınmışızdır. İç dünyamızın, benliğimizin bütün zaafıklarının ortaya çıkabileceği korkusunu taşımaktayızdır. Görülüyor ki, sınav korkusu, kendi güçsüzlüğümüzden, eksikliğimizden korkudur. Hayattan korkudur. Sorunlarla başedemeyeceğimizden duyulan kaygıdır.

Öyleyse, birkaç ayrıntının dışında, okul sınavları, endişeleri, sonuçları açısından hayatın içinde olan sınavlardır; okul dışı sınavlarla ortak özellikler taşırlar. Sınavları, bir öğrenme, kendimizi ve yaşamayı sınavarak tanıdığımız bir yaşantı biçimi olarak anlar da, onları vazgeçemeyeceğimiz, birlikte yaşamak zorunda olduğumuz bir ömür sürecek, sorunlarla başatma yollarından sayarsak, sınavlara daha gerçekçi bakmış, endişelerini daha sağlıklı atlatmış oluruz.

Unutmamak gerekir ki, bir sınav sonucunda elde ettiğimiz başarı ya da başarısızlıkla her şey bitmiş değildir. Sınav, bizler yaşadıkça sürecektir. Her öğrenme, değişme, gelişme, sınavlar içerir. Hayat, içinde sınavlar taşır; ama her zaman bu sınavlardan fazladır, zengindir, sınavlar biter; sonuç ne olursa olsun, hayat sürdüğünce olanaklar bitmeyecektir. Sınav sonucu başarısız olduğumuzda ne yapacağımız sorusu da başka bir sınav sorusu olacaktır. Demek ki, hayat olanaklar sunacak. Gerçekleştirilecek, sınanacak olanaklar, karşımıza yeni sınavlar çıkaracak; yeni sınavlar, yeni olanaklar yaratacaktır.

BİLGİ SINAVI - BİLİM SINAVI

Bilim, insanı, doğayı, toplumu, evreni anlamaya, açıklamaya, bir ölçüde denetlemeye yönelik bilgilerden oluşuyor. Bilimsel bilgi, çoğunlukla, olgularla sınırlanan bilgidir. Her laboratuvar deneyimi, her gözlem, doğanın teorimizi, hipotezimizi sınamasıdır. Acaba, doğa mı bizi, biz mi doğayı sınavdan geçirmekteyiz? Kim kimden öğrenmekte? Böyle bir soru, doğaya nasıl baktığımıza, onu nasıl yorumladığımıza bağlı. Ama, herhangi bir bilgi kümesini, bilimsel bilginin bir parçası yapan, onların belli "sınavlardan", testlerden geçirilmeleridir. Öyleyse, sınav, bilginin sınanıp yetkinleştirilme çabalarında, bilimin sürekli kendini yenileyip, zenginleşmesinde can alıcı bir önem taşımaktadır. İnsan bilgisi, araştırma, inceleme, sorgulama, soruşturma ile büyüyor, devinleşiyor. Bilginin, bilime olanak sağlayan bilginin, sınavlarla oluştuğunu, "sınav" kavramını en geniş yorumuyla ele alarak söyleyebiliriz.

Yalnızca öğrenciler, yarışma adayları, herhangi bir amaca ulaşmada belli aşamalar geçirmek durumunda olan, okullu, okulsuz insanların yaşadıkları bir süreç, bir serüven değil sınav; bilginin, bilimsel bilginin oluşumunda da önem kazanıyor.

Bir başka açıdan bakıldığında, bilginin ve bilimin ağırlık taşıdığı bir dünyada yaşıyoruz. Bilgi ve beceri sahibi olduğumuzu "göstermek", bir anlamıyla "kanıtlamak" sınavlarla sağlanabiliyor. Bildiğimizi başkalarına anlatmanın yolu oluyor, sınav. Hem biz anlamış oluyoruz bildiğimizi, hem de bizi sınavdan geçiren. İşte, bu noktada, yalnızca bildiğini ileri süren değil, giderek sınavı verenler de değil, bilginin kendisi de hayat karşısında sınavdan geçirilmiş oluyor. Öyle ya, bilgimizi göstererek girdiğimiz herhangi bir işte ya da çalışma alanında, bilgimizi ne denli kullanabiliyoruz? Bilgimiz nasıl işe yarıyor, yarayabiliyor mu? Hayat bilgiden mi ibaret? Bilgi ve becerinin ötesinde başka ne gibi özellikler olmalı ki, bilgimiz işe yarayabilsin? Herhangi bir bilgi sınavı, bu soruları sormadan hazırlanmışsa, eksiktir. Hayatın bilgiden ne bakımdan daha fazla, daha zengin olduğu sorgulanmalıdır. Yoksa, bilgi sınavından geçmez de, hayat sınavından kalıveririz.

Belki, bilim burada bize yardımcı olabilir: Sınav bilimi. Böyle bir adla anılan bir bilim dalı olmasa bile, eğitim bilimcilerinin uğraşları sonucu oluşturulabilir (Bir anlamda, eğitimciler, "ölçme-değerlendirme" teknikleri üstünde çalışmaktadırlar). Bence, bilimin çabalarına, belli bir kültür anlayışı, dünya görüşüyle desteklenen felsefe çalışmaları da yardımcı olmalıdır.

SINAV:

ÖNCE O, SINAVDAN GEÇİRİLMELİDİR

Bir sınavla denenen, ölçülen akıllı bir aday, sınavı ve sınav hazırlayıcısını sınavdan geçirebilir. Ö-

neğin, herhangi bir dersin öğretmeni, hazırladığı sorularla, öğrencilerini değerlendirirken, öğrencileri de onu değerlendirmekte olabilirler.

Sınav, bir açıdan, bir iletişimdir. Sınavı verenle alan arasında, sınava girenle, sınava girenin bilgisi arasında, sınava girenin kendi kendisiyle, sınav hazırlayanla toplumu, kültürü arasında, sınavı hazırlayanla bilgisi, kendi kendisi arasında... bir iletişim. **İdeal bir sınav** nasıl olmalıdır öyleyse? Ölçülecek şeyin, bilginin, yeteneğin yetkin olarak ölçüldüğü bir sınav mı? Yoksa amacına, hedefine tam ulaşmış bir sınav mı? Bir sınavın hedefine vardığına nasıl, ne zaman anlarız? Sınavdan kaç yıl sonra, neleri gözlediğimizde sınav hedefine varmış sayılır?

Sorular bitmez. Sınavın sorgulanması gerekli. Toplumumuz bir sınav toplumu olmuşsa, böyle bir dönüşümü yaşıyorsa, sınavlar, kesinlikle, sınavdan geçirilmelidir.

Sorular bitmez. Sınavın sorgulanması gerekli. Toplumumuz bir sınav toplumu olmuşsa, böyle bir dönüşümü yaşıyorsa, sınavlar, kesinlikle, sınavdan geçirilmelidir.

Örneğin, hakça bir sınav, adil bir sınav nasıl olmalıdır? Adaylar arasındaki eşitsizliğin ne kadarına hoşgörüyle bakmalıdır? Sınav süresi, biçimi, sonuçları ne olursa, hakça bir düzenden söz edilebilir?

Yoksa, sınavsız bir toplum, ideal bir toplum mudur? Sınavlara niçin gerek vardır?

İnsanlar kendi bilgi ve yeteneklerini gösterebilmek için sınavdan geçmek zorunda mıdır; yoksa, sınavlar insanlara bir "hakaret" midir? Bir "çaresizlik" sonucu mu ortaya çıkmıştır, sınavlar? İdeal bir toplum düzeninde sınavlar olacak mıdır (Sınav bilim dersinde bir ödev sorusu: Öyle bir toplum düzeni tanımlayın ki, orada sınavlar olmasın. Böyle bir düzende eğitim olanaklı mıdır? Böyle bir düzen "insan doğasına" uygun mudur? İdeal toplum düzeninde, ideal bir sınav düzeni nasıl olmalıdır?)?

BELİRGİN SINAVLARDAN SANAL SINAVLARA DOĞRU....

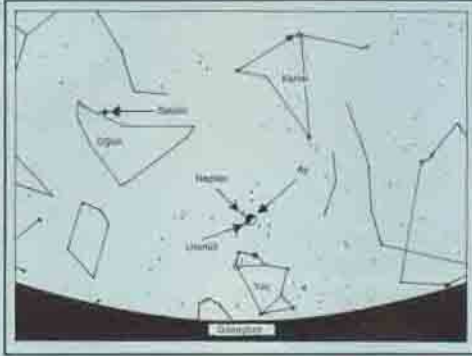
Sınavın sorgulanmasıyla ilgili soruların sergilenip, tartışılmasının okuyucuya bırakıldığı yazımı, sınav hazırlayıcısı(H), sınava giren(G), sınav evrakı(S) gibi üç öğenin olup olmamasıyla (ya da belli olup olmamasıyla) bağıntılı olarak, tüm olanaklı sınav türleri üzerinde bir tartışmayı başlatarak bitireceğim. Aşağıdaki çizelgede, bu üç öğeye ilgili sekiz ayrı durumu görüyoruz; "+" o öğenin varlığını, "-" ise yokluğunu (ya da belirsizliğini) göstermektedir.

	1	2	3	4	5	6	7	8
H	+	+	+	+	-	-	-	-
G	+	+	-	-	+	+	-	-
S	+	-	+	-	+	-	+	-

1 numaralı sınav, alıştığımız "olağan" sayılan sınavdır. Bu sınavın belli soruları, hazırlayıcısı ve adayları vardır. 2 numaralı sınavda ise, sınav evrakları, yazılı, önceden hazırlanmış sorular yoktur. Böyle bir

HAZİRAN AYININ GÖK OLAYLARI

Zekeriya MÜYESSEROĞLU*

Bu ay iki tutulma var; ilki parçalı Ay tutulması, diğeri tam Güneş tutulması. Ay tutulması 15 Haziran'da Türkiye saati ile 5.10'da başlayacak. Ancak, ülkemizde Ay'ın batışı bu saate yakın olduğundan (bu tarihte Ankara'da Ay'ın batışı 5.16) tutulmayı görebilmemiz olanaksızdır. Saat 7.57'de maksimum evreye erişecek tutulma Amerika kıtası, Atlas Okyanusu, Hawaii ve Yeni Zelanda'dan gözlenebilecektir. Haziran'ın 30'undaki tam Güneş tutulması 11.51'de başlayıp 17.30'da sona erecektir. Güneybatı Afrika'nın bir bölümü ve Güney Amerika'nın güneydoğusunun büyük bir bölümü ile bu iki kıta arasındaki okyanus parçasından gözlenebilecektir.

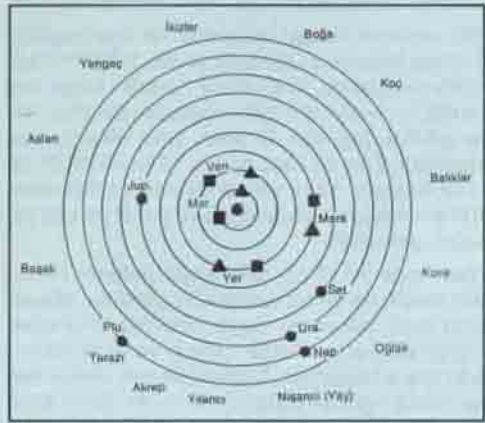
Sabahları doğu ufkunda Mars (parlaklığı +1.1 kadir) ve Satürn (parlaklığı +0.8 kadir), akşamla-

A.Ü. Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü.

rı da batıda Jüpiter (parlaklığı -1.5 kadir) göğümüzde olacaktır. Mars, Güneş'in hemen doğusunda bir konumdadır. Gezegenlerin konumları Şekil 1'de gösterilmiştir (Şekilde, üçgenler ay başındaki, daireler ay ortasındaki ve kareler ay sonundaki konumlarıdır).

Ay sonuna doğru Güneş (kızıl takımyıldızına gelecektir. 21 Haziran'da gündönümü ile birlikte artık geceler uzamaya başlayarak, 31 Mayıs - 21 Haziran arasında gün uzaması 12 dakika, 21 Haziran - 30 Haziran arasında ise gün kısalması 2 dakika olacaktır.

Haziran'ın 7'sinde Jüpiter, 17'sinde Uranüs ve Neptün, 19'unda Satürn ve 26'sında Mars Ay'a yakın konumdadır. Şekil 2'de, 17 Haziran saat 5.00'de Ay'ın Neptün ve Uranüs yanındaki durumu, Ankara için verilmektedir. Uydumuz Haziran'ın 1'inde yeniay, 7'sinde ilkördün, 15'inde dolunay, 23'ünde sondördün ve 30'unda tekrar yeniay evresinde olacaktır.

sinav olabilir mi? Belki, sözlü sınavlar bu gruba girer. Yine de soruların ve değerlendirme ölçütlerinin önceden belirtilmediği sınavların sağlığından söz edebilir miyiz? Kim bilir, belki de hayattaki sınavlardan bazıları böyledir.

3 numaralı sınavın ise adayları yoktur. Sorular hazır, sorulan yoktur. Kimsenin girmedeği, girenin belli olmadığı sınav, sınav mıdır? Hayatımızda böyle sınavlar var mıdır, düşünelim!

4 numaralı sınav daha da tuhaftır; çünkü, sınavı verenler belli, alan ve sorular belli değildir. Belki, her adaya farklı soruların sorulduğu, yazılı olmayan soruların ortaya konduğu sınavlar düşünemez miyiz?

5 numaralıda hazırlayıcı belli değildir ya da yoktur. Sorular kim bilir kimlerden, nelerden gelmektedir? 6 numaralıda bu belirsizlik daha da artmaktadır. Sınava girenler belli, ama ne sorular ne de hazırlayıcıları belli değildir. Sakın böyle sınavlar olamaz

demeyin: Hayatımıza, yaşananlara biraz farklı bir gözle bakalım yeter!

7. ve 8. türdeki sınavlar artık iyice alışılmış sınav kavramından epey uzakta, "sözde", "sanal" (Uygun bir terim midir burada "sanal" terimi? Tıpkı $\sqrt{-1}$ 'in sanal sayı oluşu gibi) sınavlardır. Sorular vardır ama, ne soran ne de sorulan vardır ya da bellidir. Hele hele, ne sorulanan ne hazırlayanın ne de sınav girenin belli olmadığı sınavlar, bence anlamsız birer "fantezi" olmanın ötesinde, yaşanan dünyanın, insan yaşantısının olanca gizemini gösteren düşündürücü durumlardır.

Birçok inanç sistemi ve dinler, dünyayı bir sınav yeri olarak algılamışlardır, yıllardır. Haklı mıdır? Bu sorunun yanıtı, sınav kavramı üstüne olanca genişliğiyle düşünüp, sınavlara, insan kişiliğinin, düş dünyasının, yaşama sevincini ortadan kaldırmak için oluşturulan kurumlar olarak değil de, kendimizi ve evreni anlamak için büyük fırsatlar gibi baktığımızda, şaşırtıcı biçimlerde verilebilir. □